

Forfatteren formår dermed at gøre os bevidste om, hvordan vi fortolker det, vi ser. Det, som er naturligt for os, er måske ikke så naturligt for andre, hvis de betragter os udefra med et andet kulturelt filter.

Vi modtager hele tiden en masse indtryk, når vi bevæger os rundt. Alle disse indtryk skal prioriteres og ordnes, for at vi kan forholde os til vores omverden. Det er i den forbindelse, at vi benytter os af kategorier, stereotyper og fordomme.²

Stereotyper og fordomme – en udfordring for integrationen

Hvis man anser sin egen kultur for at være andre kulturer overlegen, og bruger man sin egen kultur som målestok, når andre kulturer skal vurderes, så ender man i det, man kalder *etnocentrisme*. Det er udtryk for etnocentrisme, når man altid bruger sin egen kultur som referenceramme og dermed kommer til at vurdere andre kulturer negativt eller helt at misforstå den anden kultur. Etnocentrisme kan ofte manifestere sig i stereotyper og fordomme.

Stereotyper er et generelt og klichéagtigt billede af individer inden for en kategori af mennesker. Stereotyper er meget rodfæstede, og modstridende information vil derfor sjældent have en virkning.

Fordomme er ubevidste og generaliserende påstande om andre mennesker eller grupper af mennesker, som der ikke argumenteres nærmere for.

Stereotyper er ikke nødvendigvis negative, men der er ofte tale om forenkledede generaliseringer om f.eks. andre kulturer. I praksis bruger vi ofte stereotyper til at skabe struktur i vores virkelighedsbillede. De fungerer som et „kulturelt filter“, der kan være med til at tolke vores sanseindtryk. Stereotyperne giver os nogle enkle rammer, som

² Se kapitel 3.1.

kan bruges, når vi møder fremmedartede indtryk. Dermed er de i realiteten med til at mindske den usikkerhed, som vi ellers vil opleve.

Stereotyper indeholder generaliseringer, som det enkelte individ bliver konfronteret med som en del af socialisationsprocessen. De indoptages som en del af de normer og værdier, som bliver videregivet fra f.eks. forældrene. Det er i denne proces, at mange af stereotyperne internaliseres, så de bliver en mere eller mindre ubevidst del af individets tænkemåde. Dermed skal man være opmærksom på, at stereotyper ikke er naturgivne, men er konstruerede – de kan aflæres, ligesom de er blevet indlært. Stereotyper er ikke fleksible, og de er meget modstandsdygtige – næsten uanset hvor mange faktuelle argumenter der bliver brugt imod dem. Når de er meget lidt fleksible, så handler det om, at det som oftest er majoriteten, der formulerer de sociale stereotyper. Stereotyperne er en del af vores hverdag. I den daglige samtale mellem to eller flere individer, i aviser, i elektroniske medier, i reklamer – alle steder støder man ind i stereotyperne. De virker uskyldige, men man skal være opmærksom på, at de er med til at fastlåse det billede, som de tegner.

I forhold til integrationsdebatten bliver f.eks. *det kulturelle argument* ofte anvendt som en slags determinerende forklaring på konkrete indvandreres handlinger. Den enkelte iraker gjorde, som han gjorde, på grund af den kultur, som han kommer fra. Stereotypen fremgår i dette tilfælde ganske tydeligt. På den måde kommer det kulturelle argument ofte til at fremhæve kultur som noget ubrydeligt og fast. Det er samtidig kendetegnende, at de kulturelle forklaringer ofte bliver brugt i negative situationer – f.eks. i forbindelse med tvangsægteskaber, æresdrab eller noget helt tredje. Netop det, at der bliver sat lighedstegn mellem kulturen som overordnet begreb og det konkrete individ, er noget, mange minoritetsgrupper ofte oplever. Her er der ikke tale om selvstændige individer, der tænker, taler og handler selv, men der er tale om „kulturelle robotter“, der pr. automatik gør det, kulturen nu foreskriver. Sociologen Marie Bravik Heinskou

kanon for at holde styr på. Det er ikke en ting, det er noget, man gør, og det udvikler sig kontinuerligt," fastslår Richard Jenkins, der i sit feltarbejde blandt andet har studeret skibonitterne i folkeskolen, til fester og på de to værtshuse 'Midtskivs' og 'Potten'.

Mere og mere forbrug

Richard Jenkins, der også har fulgt den danske politiske debat tæt siden tiden i Skive, kan her ikke lade være med at kommentere nogle politikeres 'fejlagtige idé om danskhed': „Ham der Søren Krarup, hans idé om dansk identitet har noget med blod at gøre, og det er fuldstændig forkert. Dansk identitet er en social konstruktion, som man siger på 'antropologisk'. Hvis danskhed virkelig var noget, man var født med, ville de danske børn netop ikke behøve at lære om dansk historie, dansk kultur og så videre i skolen," forklarer antropologen.

Du siger, at danskheden udvikler sig kontinuerligt. Kan du pege på nogle områder, hvor danskheden har udviklet sig i de 20 år, du har kendt 'os'?

„Den største forskel, jeg har set, er udviklingen af en voldsom konsumerisme.

Voldsom! For 20 år siden var der for eksempel ikke ret mange biler på vejene – i dag har mange familier to biler. Og på en måde kan jeg ikke lide den udvikling, men på en anden måde kan jeg godt lide den, for penge er penge. Hvis en tørklædeklædt kvinde har tusind kroner, og en dansk kvinde har tusind kroner, så har de begge tusind kroner – og de er lige velkomne i butikkerne”.

Dette skifte noterede han sig blandt andet, da det i feltarbejdsåret blev 1. maj, som han havde hørt meget

om. Dette år var også første gang, at Skives handelsstandsforening forsøgte sig med et open by night-arrangement samme aften, og mens 1. maj-mødet endte som en tam affære, hvor blot 300-400 mødte op, var byens gågade proppet med mennesker.

Antropologen har også bidt mærke i skiftet mod højre i den offentlige retorik og i politik, hvor venstrefløjen er flyttet mod centrum. Det er i sig selv hverken godt eller skidt ud fra et antropologisk synspunkt, men skiftet i den offentlige retorik omkring indvandring og indvandrere kan få uheldige konsekvenser, advarer Richard Jenkins: „Det skaber et offentligt billede af konflikt, der ikke er der – og det kan i yderste konsekvens ende som en selvopfyldende profeti”. Med et kig på resten af verden og den nuværende situation kan Danmark ifølge antropologen gå fire veje i kampen for at lære at leve med forskelligheden. Man kan gå efter fuld integration i den danske model, men det tror han generelt ikke på.

Den anden mulighed er åben offentlig konflikt, men det ligger slet ikke til Danmark, vurderer han. Tredje mulighed er multikulturalisme som i Canada eller Storbritannien, men det hænger dårligt sammen med den danske meget homogene historie.

„Og den sidste mulighed er at lade danskheden flyde frit: Lad Hansen og Jensen og Ali fikse det. Det vil være en svær vej med masser af forhindringer, men den tror jeg mest på.”

Så politikere skal lade identiteten være?

„Ja, fuldstændig. Det kan mennesker selv. Det ville være rigtig god politik. Det der med, at alt skal passes, det er forkert – vi skal tro på, at mennesker kan selv.”

har i en undersøgelse påvist, at når kvinder går til politiet for at anmelde en opdigtet voldtægt, så beskriver de typisk gerningsmanden som „indvandrer”. Når vi beskriver „den typiske forbryder”, har vi altså nogle stereotype forestillinger, der knytter sig til folk med en anden etnisk baggrund. Der er således tale om en kulturel fortælleramme, der er i spil.³

³ Marie Bravik Heinskou: „En kompleks affære – anmeldte voldtægter i Danmark”, 2010.

Stereotyper og den selvopfyldende profeti

Stereotyper er som tidligere nævnt med til at styre vores omverdensopfattelse, og det kan have betydelige konsekvenser – det kan belyses gennem den såkaldte Rosenthal-effekt. Tilbage i 1960'erne lavede den amerikanske psykolog Rosenthal et eksperiment, hvor han delte en skoleklasse op i to tilfældige grupper. Gruppen af lærere fik at vide, at den ene gruppe var de

gode og dygtige elever, hvorimod man i den anden gruppe havde samlet de svageste. Hvad skete der efter et år? Gruppen af „gode elever“ klarede sig markant bedre til en test end den anden gruppe, på trods af at grupperne ikke var inddelt efter evner, som lærerne troede. Hvorfor det? Fordi lærerne troede, at disse elever var bedre og dygtigere, og derfor havde lærerne nogle andre forventninger til denne gruppe, underviste på en anden måde og kommunikerede med dem på en anderledes måde i forhold til den anden gruppe. Der var således tale om det, man kalder en selvopfyldende profeti. Den ene gruppe af elever blev bedre, fordi lærerne troede, at de var bedre. Dette er interessant i forhold til stereotyper. Hvis vi på forhånd møder flygtninge/indvandrere med en fornemmelse af, at de nok ikke klarer sig så godt, så er der større risiko for, at de faktisk ikke kommer til at klare sig godt.

Med disse overvejelser i baghovedet er det værd at bemærke, hvilke forventninger følgende bemærkninger afstedkommer:

„Hvad er det for en styrke, muslimerne bidrager med? Lavere uddannelsesgrad, højere sygdomsfrekvens, lav deltagelse på arbejdsmarkedet, høj kriminalitet (...) Vi er ikke interesserede i den mangfoldighed, som består i parallelsamfund af tabere“⁴

„Indvandrere og andre kriminelle“⁵

Man kan argumentere for, at netop denne form for retorik i realiteten er med til at skade integrationen, fordi der bliver tale om en selvopfyldende profeti. Samtidig er det også set ud fra en diskursteoretisk vinkel problematiske ytringer, da de er med til at skabe en bestemt virkelighedsopfattelse. Hvis man lever i et samfund, hvor man hele tiden får prædikatet „problem“ eller „samfundsnasser“, så er mulighederne for en vellykket integration allerede besværliggjort.

4. Mogens Camre i Jyllands-Posten d. 3/10 2007.

5. Sagt i en nyhedsudsendelse på P3 i marts 2009.

Det er vigtigt at være opmærksom på, hvilke udsagn om etniske minoriteter man støder ind i i hverdagen. Hvis ovennævnte eksempler bliver modtaget med største selvfølgelighed, så er det problematisk, fordi der er stor sandsynlighed for, at det har en selvforstærkende virkning. Derfor er det oplagt at genoverveje, hvordan vi skal møde disse fremmede, således at mulighederne for en vellykket integrationsproces forbedres.⁶

Ifølge Kushel og Zand handler det om det, man kan kalde en *stereotypitrussel*, som er en variant af Rosenthaleffekten. Stereotyper kan virke selvforstærkende. Hvis man tilstrækkelig mange gange får at vide, at man tilhører en bestemt kategori af individer med specielle karakteristika, så kan der ske det, at det enkelte individ ender med reelt at tilegne sig disse karakteristika. De ofte negative stereotyper vil ende med at blive bekræftet.⁷

Etniske minoriteter bliver hver dag konfronteret med negative påstande, der netop tager udgangspunkt i nogle stereotyper, som etniske danskere har om etniske minoriteter. Det kan dreje sig om:

- De kommer udelukkende for at nasse.
- De gider ikke arbejde.
- Alle muslimer er terrorister.
- Indvandrere vil ikke integreres.
- Indvandrere nasser på vores sociale velfærdssystem.
- Kvinder med tørklæde taler ikke dansk.
- Muslimske kvinder lader sig undertrykke.⁸

Også her ligger vi tæt op ad nogle diskursteoretiske overvejelser, hvor det netop handler om, at en bestemt italesættelse indebærer en bestemt virkelighedsopfattelse.

6. Læs i øvrigt kapitlet om diskursanalysen i denne bogs anden del.

7. Rolf Kuschel og Faezeh Zand (2007): „Fordomme & Stereotyper“, Frydenlund, s. 88 f.

8. Rolf Kuschel og Faezeh Zand (2007): „Fordomme & Stereotyper“, Frydenlund, s. 61.

At fælde en form på forhånd – en fordom

Fordomme handler om „levende, men simplificerede repræsentationer, der reducerer personer til et sæt af overdrevne ofte negative karaktertræk“.⁹ Dette sker ud fra den betragtning, at mennesker, der tilhører den samme sociale kategori, er udstyret med de samme karakteristika – nemlig de karakteristika, som stereotypen foreskriver.

Fordomme handler om, at vi som individer ofte fælder nogle domme på forhånd. Vi foretager dermed et skøn eller en vurdering, inden vi har fået de relevante informationer. Vi har som danskere f.eks. som nævnt ovenfor en del fordomme om muslimer. Problemet med stereotyper og fordomme er, at alle i en gruppe bliver betragtet som havende identiske normer og værdier. Det betyder, at når én i gruppen gør noget forkert, så fordømmes alle i gruppen – alene ud fra den betragtning, at de tilhører samme race eller etniske minoritet.

Man kan dermed påstå, at der findes store forskelle i den måde, vi betragter henholdsvis etniske danskere og etniske minoriteter. Hvis en dansker gør noget forkert, så bliver det som oftest betragtet som et individuelt socialt problem. Hvis der derimod er tale om en indvandrer, så bliver det hurtigt betragtet som værende et integrationsproblem, der opstår som følge af nogle bestemte normer og værdier, som udspringer af kulturen eller religionen. Ved at komme med en masse „overgeneraliseringer“ fremmer man ikke integrationen – man styrker snarere segregationen.¹⁰ I værste fald kan dette føre til, at flere og flere etniske minoriteter ikke føler sig som en del af det omkringliggende samfund. Det kan resultere i en underklasse af danskere med en anden etnisk baggrund, som føler sig udstødt af samfundet. Det er en udfordring,

9. Rolf Kuschel og Faezeh Zand (2007): „Fordomme & Stereotyper“, Frydenlund, s. 44 f.

10. Segregation betyder „adskillelse“ og hentyder til, at forskellige kulturer lever adskilt. Ghettoer kan være et eksempel på segregation.

hvis integrationen skal lykkes, at man undgår, at etniske minoriteter konstant bliver kategoriseret som værende etniske minoriteter og som følge af det bliver ekskluderet og marginaliseret. Det skaber adskillelse frem for fællesskab. Dette er specielt vigtigt, fordi der i Danmark findes en stor gruppe af efterkommere, der er opvokset i Danmark og føler sig som værende danske, dog med den eneste markante forskel, at huden er anderledes.

Fordomme og den tolerante facade

Hvem er det, der først og fremmest lader sig styre af fordomme? Når man diskuterer integrationsprocesser, er det relevant at forholde sig til, at stereotyper og fordomme kan være med til at hæmme mulighederne for en reel integration i forhold til etniske minoriteter. Men der er i denne sammenhæng også noget, der tyder på, at der er forskel på, i hvor høj grad danskerne er „styret af stereotyper og fordomme“. Det viser sig, ofte at uddannelse i den forbindelse er en vigtig indikator. Lise Togeby påpeger i den forbindelse:

- Gennem uddannelse lærer man at opføre sig tolerant.
- Gennem uddannelse opnår man mere faktisk viden, der beskytter en mod de værste fordomme.
- Uddannelse udvikler generelt individet således at man har lettere ved at bearbejde nye informationer.
- En længerevarende uddannelse placerer folk i en situation, hvor man netop ikke er udsat for konkurrence med indvandrerne.¹¹

Dette er de oplagte måder at argumentere på, når man skal forklare, hvorfor danskernes syn på indvandrerne er afhængig af det generelle uddannelsesniveau. Togeby påpeger dog også, at man kan anlægge et lidt mere provokerende

11. Lise Togeby: „Fremmedhed og fremmedhad“, Columbus, s. 113 f.

perspektiv og påstå, at der grundlæggende ikke er forskel på grad af tolerance, når det kommer til folk med henholdsvis længerevarende uddannelse og folk med en kortere uddannelse. Det hele handler om, at folk med en længerevarende uddannelse er bedre til at lade, som om de er tolerante, selv om de i virkeligheden ikke er det.

Dog er der mange forskere, der vil påstå, at man gennem uddannelse tilegner sig ny viden, og at man gennem uddannelse bliver bedre til at håndtere ny viden og bearbejde de informationer, man hele tiden får. Samtidig er det også kendetegnende, at folk med en længerevarende uddannelse evner at skabe en sammenhæng i deres holdninger. De har f.eks. lettere ved at overføre deres tolerance fra det politiske eller religiøse område til det etniske område.

Hvordan opstår fordomme – kontaktteorien

Den amerikanske sociolog Gordon W. Allport arbejdede tilbage i 1950'erne med spørgsmålet, hvorfor fordomme opstår mellem etniske grupper. Det arbejde resulterede i *kontaktteorien*. Udgangspunktet for teorien er det ovenfor nævnte fænomen, at alle mennesker har behov for at kategorisere og generalisere, og det er netop i forbindelse med disse generaliseringer, der let kan opstå fordomme og stereotyper.

Kontaktteoriens påstand er, at majoritetens stereotype forestillinger om en minoritet forstærkes, hvis de to grupper kun har begrænset eller slet ingen kontakt med hinanden. Den manglende personlige kontakt indebærer derefter, at fantasien får frit spil til at kunne danne fordomme og stereotyper. Man tager ikke kvalificeret stilling til konkrete mennesker, som i dette tilfælde tilhører minoriteten. Udgangspunktet er med andre ord, at etnocentrismen bundler i ukendskab og uvidenhed om andre etniske grupper. Og hvis der kan etableres en god kontakt mellem

de forskellige grupper, så vil man erkende, at mange af de stereotyper, som man havde som udgangspunkt, blot var fordomme.

At det netop er de negative stereotyper, der bliver dyrket, skyldes, at vi er uvidende om de etniske grupper, og derfor får vi oplysningerne om dem gennem medierne. Og da de generelle nyhedskriterier indebærer, at det er specielle, unikke og spændende historier – ofte baseret på konflikter og negative historier – så bliver resultatet, at den uvidende borger får en fornemmelse af, at de etniske minoriteter er en voldelig gruppe af individer.

Kontaktteorien hævder, at den personlige kontakt indebærer, at den enkelte tilegner sig nogle personlige erfaringer, der kan danne modvægt til mediernes negative historier. Det er imidlertid ikke alle former for kontakt, der kan løse dette problem. Kontakterne må således ikke være overfladiske, hvis man skal gøre sig håb om at ændre negative grundforestillinger. En kontakt med „en fremmed“ på et værtshus eller en café ændrer ikke noget ifølge kontaktteorien. Der skal intensive personlige venskaber til.

Ydermere er der den pointe, at kontakten skal etableres mellem mennesker på samme niveau. Hvis fordomme og stereotyper skal ændre sig, så skal den ufaglærte etniske dansker tale og have kontakt med en ufaglært nydansker. Er den ene direktør og den anden ufaglært, er det med til at ødelægge muligheden for at ændre fordommene og stereotyperne hos den enkelte. Kontaktteorien påpeger således, at øget kontakt vil mindske fordomme og dermed være med til at øge den generelle tolerance, men set med mere kritiske øjne kan det også sagtens forholde sig omvendt. Man kan sagtens forestille sig, at folk, der har få fordomme, i langt højere grad er parate til at have kontakt med indvandrerne. Måske er det holdningerne, der er årsag til kontakten, og ikke kontakten, der er årsag til holdningerne!

Kontaktteori

Kontakt → Personligt kendskab → Positive følelser → Etnisk velvilje → Revision af egne holdninger

man erkende, at
man havde som
omme.
ve stereotyper, der
vidende om de
vi oplysningerne
Og da de generelle
det er specielle,
er – ofte baseret
orier – så bliver
ørger får en for-
minoriteter er en

t den personlige
kelte tilegner sig
er kan danne mod-
strier. Det er imid-
takt, der kan løse
således ikke være
øre sig håb om at
linger. En kontakt
tshus eller en café
taktteorien. Der
kaber til.
te, at kontakten
sker på samme ni-
eotyper skal ændre
ske dansker tale
lært nydansker.
den ufaglært, er
heden for at ændre
e hos den enkelte.
les, at øget kontakt
rmed være med
nce, men set med
så sagtens forholde
s forestille sig, at
angt højere grad
red indvandrerne.
er årsag til kon-
er årsag til hold-

af egne holdninger

Øget kontakt – ægteskaber som en del af integration?

En del af kontraktteorien går dermed ud på at styrke og forbedre kontakten mellem de etniske minoriteter og danskerne. Dette stemmer godt overens med, at det fra flere sider påpeges, at den bedste integration opnås, når f.eks. antallet af ægteskaber mellem etniske minoriteter og danskere øges.

Der er flere, der påpeger, at en vellykket integration handler om, at de etniske minoriteter i dagligheden kommunikerer med de etniske danskere, i så høj grad som det er muligt. Men det er ikke altid så let. Flere nydanskere vælger bevidst at have en omgangskreds med mennesker, der har de samme normer og værdier som de selv. Det handler om, at det kan være besværligt at kommunikere eller samarbejde med mennesker, der har anderledes normer og værdier. Der er en risiko for, at man misforstår hinanden – ikke bare sprogligt, men også kulturelt. Det er også derfor, at ægteskaber på tværs kan være skrøbelige. I bund og grund svarer det til, at også danskere som regel danner parforhold med partnere, der kommer fra samme socio-kulturelle rækker.

Er Danmark et „farveblindt samfund“, hvor hudfarve ikke betyder noget?

Samtidig er der flere tolkninger af, hvad ægteskabet bør indebære. Grundlæggende er de fleste nok enige i den betragtning, at ægteskab handler om at føre familien videre, men derudover er der mange forskellige bud på, hvilken funktion familien har, afhængigt af om man er opvokset i et senmoderne samfund med vægt på det enkelte individs frie valg, eller om man er opvokset i et mere traditionelt samfund, hvor man i lidt højere grad har tilsidesat det enkelte individs behov til fordel for det familiære fællesskab.

Hudfarven betyder faktisk noget

I 2007 var der to amerikanske forskere, der med udgangspunkt i en halv million dommerkendelser fandt ud af, at dommerne i den amerikanske basketball-liga var mere tilbøjelige til at dømme for en forseelse begået af spillere af anden race end deres egen. Dette kunne tyde på, at selv om man har de bedste intentioner, når man møder andre mennesker, så bliver vi let fanget af nogle fordomme og stereotyper, især hvis de mennesker er forskellige fra os selv. Selv om vi udadtil øn-